

Fornleifaskráning í landi Votmúla 2 og Austurkots vegna breytinga á deiliskipulagi

Margrét Hrönn Hallmundsdóttir

NV nr.10-18
Mars 2018

 NÁTTÚRUSTOFA VESTFJARÐA		Dagsetning mán/ár: Mars 2018
		Dreifing: ☐ Opin ☐ Lokuð til: ☒ Háð leyfi verkkaupa
Skýrsla nr: NV nr. 10-18	Verknúmer: 509	
Heiti skýrslu: Fornleifaskráning í landi Votmúla 2 og Austurkots		Blaðsíður: 45
		Upplag: 6
Höfundur: Margrét Hrönn Hallmundsdóttir		Fjöldi korta:
		Gerð skýrslu/Verkstig: Deiliskipulag
Verkefnisstjóri: Margrét Hrönn Hallmundsdóttir		Unnið fyrir: Pál Braga Hólmarsson
ÚTDRÁTTUR Skýrslan er unnin vegna breytinga á deiliskipulagi í landi Votmúla og Austurkots. Innan deiliskipulagssvæðisins voru 6 minjar skráðar sem sjáanlegar eru á yfirborði og tvær sem vitað var um staðsetningu á en eru horfnar. Miðað við fyrirliggjandi upplýsingar er aðeins bæjarhóll Ísólfskots[1920:1] í hættu vegna fyrirhugaðra framkvæmda á byggingarreitum. Bæjarhóll vesturbæjar Votmúla [1920-2] og Fagurhóls [1920-3] sem mögulega er legstaður lenda ekki innan byggingareita. Ef framkvæmdir eru fyrirhugaðar þar sem bæjarhóll Ísólfskots [1920-1] og þar sem rústabunga [1920-6] er æskilegt að gerðir verði könnunarskráðir til að kanna eðli og umfang minja.		
Lykilorð íslensk: Deiliskipulag, fornleifaskráning		Lykilorð ensk:
Undirskrift verkefnastjóra: Margrét Hallmundsdóttir		Yfirfarið af: Hulda Birna Albertsdóttir

EFNISYFIRLIT

ÚTDRÁTTUR.....	2
INNGANGUR.....	4
MARKMIÐ OG AÐFERÐIR.....	4
Tilgangur fornleifaskráninga.....	4
AÐFERÐAFRÆÐI.....	5
SKRÁ YFIR FORNLEIFAR Á DEILISKIPULAGSSVÆÐI.....	6
FORNLEIFASKRÁNING.....	6
Votmúli Saga.....	6
Náttúrufar og jarðabætur.....	9
Austurkot saga.....	10
FORNLEIFASKRÁNING VOTMÚLA OG AUSTURKOTS.....	12
NIÐURSTAÐA.....	40
Heimildaskrá.....	41
Kort.....	42

INNGANGUR

Að beiðni Páls Braga Hólmarssonar landeiganda í Votmúla 2 gerði fornleifadeild Náttúrustofu Vestfjarða fornleifakönnun á fyrirhugðum deiliskipulagsreit í landi Votmúla 2 og Austurkots. Um er að ræða um 16 ha landsvæði sem skiptist í 7 byggingareiti sem eru mismunandi að stærð. Svæðið er allt framræst sléttuð tún í dag. Saga jarðarinnar hafði verið rituð í tengslum við fornleifaskráningu sem Byggðasafn Árnesinga vann fyrir sveitafélagið Árborg á árunum 2004-2008 og hafði jörðin jafnframt verið skráð á vettvangi. Þá vinnu vann skýrsluhöfundur ásamt Eddu Linn Rise fornleifafræðingi. Deiliskráning fornleifa vegna núverandi breytinga á deiliskipulagi vann Margrét Hrönn Hallmundsdóttir fornleifafræðingur sem jafnframt er skýrsluhöfundur. Vettvangsvinna fór fram þann 20. mars 2018. Þar sem jörðin hafði öll verið fornleifaskráð á sínum tíma fylgir sú skráning með í þessari skýrslu.

MARKMIÐ OG AÐFERÐIR

Tilgangur fornleifaskráninga

Í lögum um menningarminjar nr. 80 29. júní 2012 segir að löggin eigi að tryggja eftir föngum verndun menningarsögulegra minja í eigin umhverfi og að íslenskum menningararfi verði skilað óspilltum til komandi kynslóða. Eins eiga löggin að auðvelda aðgang að minjunum, kynna þær þjóðinni og greiða fyrir rannsóknum. Þá er fornleifaskráning bundin skipulagsgerð skv. lögnum, en í 16. gr. segir: „Skylt er að fornleifaskráning fari fram áður en gengið er frá svæðisskipulagi, aðalskipulagi eða deiliskipulagi eða endurskoðun þess og skal sá sem ber ábyrgð á skipulagsgerð í samræmi við skipulagslög standa straum af kostnaði við skráninguna.“

Í 3. grein laganna eru fornleifar skilgreindar sem: „Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem:

búsetulandslag, skrúðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bænhúsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum, vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri, tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarmínjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita, vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir,

ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra, virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum, þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð, áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum, haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið, skipsflök eða hlutar þeirra.

Fornminjar njóta friðunar nema annað sé ákveðið af Minjastofnun Íslands.“

Í 21. grein laga um menningarminjar segir: „fornleifum, sbr. 3. mgr. 3. gr., jafnt þeim sem eru friðlýstar sem þjóðminjar og þeim sem njóta friðunar í krafti aldurs, má enginn, hvorki landeigandi, ábúandi, framkvæmdaraðili né nokkur annar, spilla, granda eða breyta, hylja, laga, aflaga eða flytja úr stað nema með leyfi Minjastofnunar Íslands.“

Þetta á við um allar fornleifar, óháð sérstakri friðlýsingu. Friðhelgi fornleifa er ekki háð því að þær séu þekktar eða hafi verið skráðar. Sú skylda hvílir á sveitarfélögum eða framkvæmdaaðilum að gera Minjavernd ríkisins viðvart ef fyrirsjáanlegt er að minjar spillist vegna hvers konar framkvæmda eða breyttrar landnotkunar (sjá 12.gr.). „*Ef fornminjar sem áður voru ókunnar finnast við framkvæmd verks skal sá sem fyrir því stendur stöðva framkvæmd án tafar. Skal Minjastofnun Íslands láta framkvæma vettvangskönnun umsvifalaust svo skera megi úr um eðli og umfang fundarins. Stofnuninni er skylt að ákveða svo fljótt sem auðið er hvort verki megi fram halda og með hvaða skilmálum. Óheimilt er að halda framkvæmdum áfram nema með skriflegu leyfi Minjastofnunar Íslands (24 gr.).“*

Eitt af markmiðum fornleifaskráningar er að koma í veg fyrir að minjar verði fyrir skemmdum af gáleysi eða nauðsynjalausu. Fornleifaskráning nýtist við minjavörslu þegar ákveða á verndun á einstökum minjastöðum. Eins kemur hún að miklum notum vegna fyrirhugaðra framkvæmda. Þá er hægt að taka tillit til minjanna við skipulagsgerð og nýta þær í rannsókna eða kynningarskyni. Með fornleifaskráningu má einnig stórlega minnka líkur á að fornleifar komi óvænt í ljós við framkvæmdir sem gæti leitt til tafa á viðkomandi verki.

AÐFERÐAFRÆÐI

Aðferðafræði rannsóknarinnar byggir fyrst og fremst á fornleifaskráningu á vettvangi en að auki var farið yfir helstu heimildir um jarðirnar, s.s. örnefnaskrár, túnakort, jarðabækur og annað sem getur gefið vísbendingar um fornminjar.

Allir minjastaðir voru skráðir og voru teknir staðsetningarpunktur á hverjum stað með Trimble pro uppmælitæki. Minjastöðunum var lýst og ljósmyndir teknar af hverjum stað.

SKRÁ YFIR FORNLEIFAR Á DEILISKIPULAGSSVÆÐI

Númerin eru fengin frá kortasjá Minjastofnunar Íslands. Hvert verkefni er afmarkað og hlýtur sérstakt númer sem í þessu tilfelli er númerið **1920**. Sjá má afmörkun þess svæðis sem skráð var inn á kortasjá Minjastofnunar <https://www.map.is/minjastofnun/>. Hver fornleif hlýtur síðan hlaupandanúmer dæmi: *verkefnanúmer 1862-1*.

Eldra númer:: er númer skráningar sem var gerð þegar jörðin var skráð í tengslum við aðalskráningu fornleifa í Árborg sem fór fram á árunum 2004-2008.

FORNLEIFASKRÁNING

Votmúli Saga

Hægt er að rekja sögu Votmúlajarðarinnar í rituðum heimildum allt aftur til ársins 1654 þegar sagt er frá því í Bréfabók Brynjólfs biskups Sveinssonar að Skálholtskirkja kaupir hálfan Votmúla.¹ Saga jarðarinnar ber „... þau einkenni að hjáleigur hafa þotið þar upp í góðæri en horfið jafnharðan aftur og hjáleigumenn hafa komið og farið oft en tölu verður hér á komið.“² Í Jarðabókinni frá 1709 er getið um fjórar hjáleigur, sem allar eru í eyði á þeim tíma, þ.e. Ásakot [166176-209], Snorrakot, Ísólfskot og Norðurkot [166196-210].³ Ásakot og Norðurkot komust síðan aftur í byggð. Fjallað er sérstaklega um þær jarðir annars staðar, en þess skal getið að Norðurkot fékk nafnið Lækjamót árið 1950.

Um Snorrakot segir m.a. í Jarðabókinni: „Snorrakot, önnur eyðihjáleiga, byggð í heimatúninu hjer um fyrir 30 árum, hefur í næstu 15 ár í eyði legið. ... Þessa brúkar heimajörðin ut supra. Ekki má heldur aftur byggja, nema heimajörðunni til rýrðar.“⁴ „Ekki verður þessa nafns síðan vart í jarðaskjölum Votmúla.“⁵ Í Ábúendatali er einungis getið um einn búanda á jörðinni í kringum 1680.⁶

1 -Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals), bls. 3

2 Ö- Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals), bls. 1.

3 Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921, bls. 110-112.

4 Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921, bls. 112.

5. Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals), bls. 1

6 Halldór Gestsson og Páll Lýðsson. Ábúendatal Árnessýslu frá 1703 til ca. 2000.

Um Ísólfskot segir m.a. í Jarðabókinni: „Ísólfskot, þriðja eyðihjáleiga, byggð í heimatúninu fyrir manna minni, hefur í auðn verið næstu 7 ár. ... Þessa grasnyt brúkar heimajörðin ut supra og Ekki má hjer aftur byggja, nema til skaða heimajörðunni ut supra.“⁷ Engar heimildir eru fyrir því hvenær byggð hófst í Ísólfskoti, en „[á]rið 1681 er hjáleigumaður í Votmúla er Ísólfur Jónsson heitir. Það nafn er það sjaldgæft að kotið getur vel dregið nafn af honum og þarf hann þó ekki að hafa verið frumbyggji þar. En Ísólfskot hlýtur lík örlög og Snorrakot, það fer í eyði 1702, nafnið týnist og virðist gjörsamlega gleymt mönnum er hjáleigur rísa aftur í Votmúlahverfinu.“⁸ Í Ábúendatali er einungis getið um einn búanda á jörðinni í kringum 1680⁹.

Á seinni hluta 18. aldar mynduðust nokkrar nýjar hjáleigur á Votmúlatorfunni. Saga Oddskots, síðar Austurkots [166176-211], er rakin á öðrum stað. „Nýjakot var ein hjáleigan í Votmúlahverfinu nefnd í skýrslum um tjón af völdum jarðskjálftanna 1784. Skýrsla um sama efni 1785 nefnir einnig Nýjakot“¹⁰ Í Ábúendatali er getið um búendur á þessum jarðarparti frá 1755 til 1785.¹¹ „Tvær þurrabúðir eða tómthús er vitað um á Votmúlatorfunni. Árið 1861 var Diðrik Jónssyni í Votmúla-Norðurkoti þokað af jarðnæði sínu. Fékk hann þá leyfi til að byggja sér þurrabúð í norðaustur frá Norðurkoti [166196-210]. Diðrik nefndi þurrabúð sína Diðriksstaði og stóð þar byggð í um 40 ár.“¹² Sjá nánar um sögu Norðurkots, sem fékk nafnið Lækjamót árið 1950. „Um aldamótin reis önnur þurrabúð í Votmúlahverfinu, fremst í Norðurkotstúninu, í beina stefnu milli Votmúla og Norðurkots.Nefndist það Litlakot.“¹³ Kot þetta fór í eyði árið 1909 og rústir þess jafnaðar við jörðu.¹⁴

Heimajörðin virðist snemma hafa verið skipt í Votmúla I (Vesturbær) og II (Austurbær). Árið 1709 eru tveir eigendur að jörðinni, sr. Jóhann Þórðarson prófastur í Laugardælum og Þorsteinn Þorsteinsson að Járngerðarstöðum í Grindavík, en ábúandinn er þá aðeins einn.¹⁵ Tuttugu árum síðar eru svo ábúendurnir orðnir tveir¹⁶ og er ábúð þannig háttáð til ársins 1943 þegar Austurbærinn er lagður undir Vesturbæinn.¹⁷ Síðan hefur verið einbýli í Votmúla og er enn.

7 Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921, bls. 112.

8 Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals), bls. 2.

9 Halldór Gestsson og Páll Lýðsson. Ábúendatal Árnessýslu frá 1703 til ca.2000.

10 Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals), bls. 2.

11 Halldór Gestsson og Páll Lýðsson. Ábúendatal Árnessýslu frá 1703 til ca. 2000.

12 Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals), bls.3.

13 Ö-Votmúli,Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals), bls. 3.

14 Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals), bls. 3

15 Árni Magnússon og Páll Vídalín.1921, bls. 110.

16 Halldór Gestsson og Páll Lýðsson. Ábúendatal Árnessýslu frá 1703 til ca. 2000.

17 Sunnlenskar byggðir II. Flóinn. 1981, bls. 338.

Í manntali 1703 kemur fram að sex manns hafi búið í Votmúla.¹⁸ Árið 1729 bjuggu á bæjunum tvær fjölskyldur, ásamt foreldrum annars bóndans, börnum og vinnuhjúum, alls 13 manns.¹⁹ Um aldamótin 1800 bjuggu þar einnig 13 manns, m.a. tvær fjölskyldur.²⁰ Og enn er sami fjöldi árið 1816. Þá voru í Votmúla I hjón ásamt vinnumanni, vinnukonum tveimur og niðursetningi. Í Votmúla II bjuggu þá hjón ásamt móður húsbóndans, vinnumanni, tveimur börnum og tökubarni.²¹ Um leið og lýst er kaupum Skálholtskirkju á hálfum Votmúla í Bréfabók Brynjólfs biskups Sveinssonar árið 1654 er greint frá elstu landamerkjum Votmúlatorfunnar. Þar rekur Jón Ingimundarson, seljandi jarðarinnar, landamerkjaskrána svo eftir minni sínu og föður síns Ingimundar er bjó þar og átti jörðina: „*Millum Oddagarða og Votmúla úr hól eður rima þeim sem þar er á milli í pytt þann sem skilur Smjördalaland frá Votmúlalandi. Úr þeim pytti og upp í grjótvörðu sem líka er á milli Votmúla og Smjördala*“. Úr þeirri vörðu, segir hann, að Smjördalamenn vilji halda merkjahellu þá sem skilur land milli Smjördala og Foss en hann þykist heyrt hafa tiltekinn garð þann sem nokkuð austar er en hellan af hvorum líkindi sjáist liggjandi millum suðurs og norðurs. Þaðan í Kerhól sem skilur milli Foss og Votmúla. Úr þeim í Kerhól og í gráan stein sem stendur hjá Unutóft. Þaðan og í Fuglstaðapúfu þá er stendur á garðinum og skilur land milli Votmúla og Jórvíkur. Þaðan í vörðuna, er stendur fyrir vestan Votmúlafjánhús. Þaðan ræður sjónhending suður á Breiðamýri í móts við Jórvík og Holt. Síðan í fyrrrskrifaðan rima sem er á milli Votmúla, Oddagarða og Smjördala og fyrrrskrifaður var. Skrá yfir landamerki Votmúlatorfunnar var samin í maí mánuði 1889 og er á þessa leið: „*Fyrsta mark Gráhellu sem er hornmark á milli Selfoss, Smjördalatorfu og Votmúlatorfunnar, úr Gráhellu í Dysvörðu, úr Dysvörðu í Digruvörðu sem er hornmark á milli Votmúlatorfunnar, Hæringsstaða og Smjördalatorfunnar, úr Digruvörðu bein stefna í Gölt sem er hornmark milli Votmúlatorfunnar, Holts, Stokkseyrartorfunnar og Byggðarhorns, úr Gölt, bein stefna milli Votmúla og Jórvíkur í Kerhól sem er hornmark milli Votmúla, Jórvíkur, Bjarkar og Selfoss, úr Kerhól bein stefna í áðurnefnda Gráhellu sem stendur í útnorður frá bænum Diðriksstöðum. Beitilandi jarðarinnar var ekki skipt fyrr en 1928 (útskipting Norðurkots) og 1938 er skiptum var lokið*“.²² Þegar landamerki þessi eru rakin sést að jörðin er í

18 Manntal á Íslandi-árið 1703. 1924-1947, bls. 520

19. Manntal 1729 í þremur sýslum. 1924-1947, bls. 601.

20 Manntal á Íslandi 1801. Suðuramt. 1978, bls. 231.

21 Manntal á Íslandi 1816. 1947-1974, bls. 315.

22. “Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals), bls. 3-4.

lögum sem trapisa. Um 1840 átti Votmúli kirkjusókn að Laugardælum eins og 17 önnur býli í Sandvíkurhreppi.²³ Nú tilheyrir jörðin Selfosssókn.²⁴

Náttúrufar og jarðabætur

Í Jarðabókinni frá 1709 segir m.a. um Votmúla: „Jarðardýrleiki x og so tíundast fjórum tíundum. ... Skóg til kolgjörðar brúkar jörðin í almenníngi ut supra. En stundum kaupir ábúandi skóg til brúkunnar af Þingvallaskógi.“²⁵ Einnig eru taldir upp ýmsir ókostir jarðarinnar, en þrátt fyrir það byggðust margar hjáleigur á jörðinni, eins og áður er rakið. Þessir ókostir eru: „Torfrista og stúnga lök. Móskurður hefur að fornu verið og ekki að gagni þó tilreynt sje. ... Túninu grandar grjóts uppgangur. Engjar eru votsóttar og spillir vatn rótinni. Hætt er kvikfje fyrir holgryffjukeldum.“²⁶ Í Jarðatali Johnsens frá 1847 er dýrleiki allrar jarðarinnar með hjáleigum enn 10 hundruð. Landskuldin er 1,0 og kúgildin 5. Þá virðist aðeins einn eigandi vera að jörðinni.²⁷ Í Nýju jarðabókinni kemur fram að heimajörðin er 4 og 1/6 að forni hundraðstölu, en ný hundraðstala er 17,48. Nýja hundraðstala allrar jarðarinnar er þar 38,9.²⁸

Á túnakorti, sem líklega var teiknað árið 1917, sést að í Votmúla I (Vesturbæ) hefur hlaða verið áföst bæjarhúsi ásamt fleiri húsum. Einnig sjást tvö útihús. Tún var þá 4,6 ha og þar af slétt um 6/7. Stærð matjurtagarðs var 1010 m².²⁹ Á Austurbænum er hlaðan einnig áföst bæjarhúsinu og þar sjást einnig tvö útihús. Túnið sem tilheyrði honum var 1,8 ha og þar af slétt 2/3. Stærð matjurtagarðsins var 723 m².³⁰ Samkvæmt Fasteignabókinni frá 1932 eru túnin hins vegar samanlagt aðeins talin 8,5 ha (í Votmúla I (Vesturbæ) ásamt hjáleigunni Austurkoti 6,5 ha og í Votmúla II (Austurbæ) 2 ha). Heyafli töðu er þá 350 hestar og úttheys 1150 hestar. Matjurtagarður Votmúla I er 21 m², en Votmúla II 8 m².³¹ Árið 1977 var tún allrar jarðarinnar 35 ha.³²

Í ritinu Sunnlenskar byggðir er greint frá byggingum í Votmúla um 1980, en þá er aðeins búið í Vesturbænum. Þá var tveggja ára gamalt íbúðarhús á jörðinni, en fjósið var byggt 1936. Auk þess voru alifuglahús, verkfærageymsla og fleiri byggingar á jörðinni.³³ Á vef Fasteignamats ríkisins í

²³ Árnassýsla. Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1843. 1979, bls. 72.

²⁴ Upplýsingakerfið Sarpur. Fornleifaskrá. 166214-208 Votmúli 1.

²⁵ Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921, bls. 110.

²⁶ Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921, bls. 111.

²⁷ Johnsen, J. 1847, bls. 62

²⁸ . Ný jarðabók fyrir Ísland.... [1981], bls. 31.

²⁹ Túnakort [1917]. Votmúli (vesturbær).

³⁰ Túnakort [1917]. Votmúli (austurbær).

³¹ . Fasteignabók. 1932, bls. 13

³² . Sunnlenskar byggðir II. Flóinn. 1981, bls. 338.

³³ Sunnlenskar byggðir II. Flóinn. 1981, bls. 338

ágúst 2004 kemur fram að íbúðarhúsið frá 1978 er enn notað auk fyrrnefndrar hlöðu. Þar er ný 1330,5 m² reiðskemma, byggð 2003 auk nokkurra eldri hesthúsa.³⁴

Í bók Bjarna Harðarsonar, *Landið, fólkíð og þjóðtrúin*, er getið um þrjá álagabletti á jörðinni Votmúla. „Fyrst skal nefna Fagurhól [166214-208-021], en þar er sagt að Vöttur, frumbyggi Votmúla, sé heygður, en „[s]vo sem kunnugt er var algengasta vörn haugbúans gegn því að haugur hans væri rofinn að nálægur bær eða kirkja sýndist standa í ljósum logum um leið og byrjað var að grafa. Framtakssamir Flóamenn ætluðu að sjá við þessu ráði Vattar og skipuðu einn á vörð heim á bænum meðan hinir fóru að grafa. En þegar bærinn var svo vandlega vaktaður fyrir sjónhverfingunum brá svo við að reykt lagði upp af skóflunum svo sem þær stæðu í báli. Var þá greftri hætt.“³⁵ Bæjarhóllinn í Votmúla er einnig sagður vera álagablettur. „Hól þennan ... má enginn slá nema bóndinn á bænum. Snúningastrákur sem þarna var árið 1929 veitti því eftirtekt að meðan allt túnið var slegið með vél fór bóndinn á bænum á bæjarhóllinn og sló hann með orf og ljá. Var hóllinn þó vel véltækur. Ástæðan var sú að bóndinn fékkst ekki við að slá með vélum og því varð hann að slá hóllinn með þessum hætti. Væri útaf þessum átrúnaði brugðið mátti búast við að bærinn stæði í ljósum logum.“³⁶ „Í Votmúla er líka tjörn austast í bæjartúni sem er álagablettur. Hana má ekki slá.“³⁷

Austurkot saga

Ekki verður betur séð en að Austurkot hafi fyrst borið nafnið Oddskot, því þegar búendaröð á Votmúlatorfunni er skoðuð á 18. öld „... sést hjáleigumaðurinn Oddur Jónsson búandi þar 1755-58. Hann verður enn síðar bóndi á aðaljörðinni [þ.e. Votmúla] og voru afkomendur hans þar í hverfinu fram yfir aldamótin 1800. Ekki er annað líklegra en Oddskot sé kennt við Odd þennan þó hann hafi ekki fyrstur byggt kotið.“³⁸ Í skýrslu um jarðskjálftana 1784 virðist hjáleigan vera nefnd Nýjakot, byggð virðist falla þar niður á árunum 1790 til um 1820. Árið 1827 er vitað að Oddur Magnússon sest að á þessum jarðarparti og nefnir kotið aftur sínu gamla nafni, Oddskot, enda vel við hæfi.³⁹

Í Kirkjubók Laugardælasóknar er Oddskot nefnt „... árin 1828, 1833 og 1834 en síðan kemst nafnið Austurkot á hjáleiguna í kirkjubókina. Austurkot er nefnt litlu fyrr í hreppsskjölum ...“⁴⁰ Á þessum

³⁴ Fasteignamat ríkisins. (Engin dags.) Landskrá fasteigna. Votmúli 1 166214

³⁵ Bjarni Harðarson. 2001, bls. 18.

³⁶ Bjarni Harðarson. 2001, bls. 70.

³⁷ Bjarni Harðarson. 2001, bls. 70.

³⁸ „Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnæssýsla. (Án ártals), bls. 2.

³⁹ Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnæssýsla. (Án ártals), bls. 2-3.

⁴⁰ Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnæssýsla. (Án ártals), bls. 2.

árum var kotið einnig nefnt Votmúlakot „Það hefur þó verið of ruglingslegt til lengdar þar sem Norðurkot [166196-210] var einnig stundum nefnt Votmúlakot.“⁴¹

Nafnið Austurkot kemur fram í Fasteignabókinni árið 1932, en reyndar ekki sem sérstök eign, heldur talin með Votmúla I [166214-208].⁴² Árið eftir eignast Landsbanki Íslands jörðina, en seldi Jóni Pálssyni hana.⁴³ Árið 1946 fór Ásakot [166176-209], sem var í útjaðri Austurkotstúns, í eyði og var lagt til Austurkots.⁴⁴ Síðustu áratuginna hafa ýmsir eigendur verið að jörðinni, m.a. Útvegsbanki Íslands og hesta- og athafnamenn úr Reykjavík.⁴⁵ Nú er rekin tamningastöð og hrossarækt á jörðinni. Þegar gluggað er í manntöl kemur í ljós að Austurkots er ekki getið sérstaklega fyrr en í manntalinu frá 1945, þó það sé reyndar ekki undir nafni, aðeins sem ein af hjáleigum Votmúla. En þegar Ábúendatal og Manntalið er borið saman má sjá að þá búa á þessum jarðarparti hjón og fjögur börn þeirra.⁴⁶

Um 1840 átti Votmúli kirkjusókn að Laugardælum eins og 17 önnur býli í Sandvíkurhreppi. Árnessýsla.⁴⁷ Nú tilheyrir jörðin Selfosssókn.⁴⁸

Náttúrufar og jarðabætur

„Votmúli ásamt hjáleigum sínum fornum, Austurkoti og Norðurkoti, nú Lækjamótum, er minnsta torfan í Sandvíkurhreppi af þeim 5 sem þar voru taldar að fornu.“⁴⁹ „Votmúla-Austurkot er rúmlega einn fimmti Votmúlatorfunnar.“⁵⁰ Í Jarðatali Johnsens frá 1847 er dýrleika Austurkots ekki getið sérstaklega en býlið talið með Votmúla sem metið er á 10 hundruð. Neðanmáls er þó nefnt að dýrleiki Austurkots sé 2,5 hundruð. Ábúandi er sagður vera 1 leiguliði. Í Nýju jarðabókinni kemur fram að Austurkot er þá einnig 2,5 að forni hundraðstölu, en ný hundraðstala er 8,74. Forna hundraðstala allrar jarðarinnar er þar 10, en sú nýja 38,9.⁵¹

⁴¹ Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals), bls. 2.

⁴² Fasteignabók. 1932, bls. 13

⁴³ Sunnlenskar byggðir II. Flóinn. 1981, bls. 339.

⁴⁴ Sunnlenskar byggðir II. Flóinn. 1981, bls. 339.

⁴⁵ . Halldór Gestsson og Páll Lýðsson. Ábúendatal Árnessýslu frá 1703 til ca. 2000.

⁴⁶ Halldór Gestsson og Páll Lýðsson. Ábúendatal Árnessýslu frá 1703 til ca. 2000 og Manntal á Íslandi 1945. Suðuramt. 1982.

⁴⁷ Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1843. 1979, bls. 72.

⁴⁸ Upplýsingakerfið Sarpur. Fornleifaskrá. 166176-211 Austurkot m/Ásakoti

⁴⁹ Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals), bls. 1.

⁵⁰ Sunnlenskar byggðir II. Flóinn. 1981, bls. 339.

⁵¹ Ný jarðabók fyrir Ísland.... [1981], bls. 31

Á túnakorti, sem líklega var teiknað árið 1917, sjást tvö útihús. Tún var þá 1,8 ha og þar af slétt um 5/6. Stærð matjurtagarðs var 1120 m².⁵² Árið 1922 var tún allrar jarðarinnar 26,5 ha.⁵³ Samkvæmt Fasteignabókinni frá 1932 er Austurkot talið með heimajörðinni Votmúla I og eru samlögð tún þessara jarða 6,5 ha.⁵⁴

Í ritinu Sunnlenskar byggðir er greint frá byggingum í Austurkoti um 1980. Þar segir: „Íbúðarhús byggt 1935-1976, 530 m³ úr blönduðu efni. Fjós fyrir 28 kýr var byggt 1959 en breytt síðar í hesthús sem alls eru nú 1.290 m³ og hlöðurymi 2.123 m³“.⁵⁵ Á vef Fasteignamats ríkisins í júlí 2005 kemur fram að íbúðarhúsið frá 1978 er enn notað auk fyrrnefndrar hlöðu og hesthúss. Auk þess er þar kálfahús, sem líklega hefur breytt um hlutverk, byggt 1977 og 402 m² véla- og verkfærageymsla byggð árið 1983. Ræktað land er sagt vera 26,4 ha.⁵⁶

FORNLEIFASKRÁNING VOTMÚLA OG AUSTURKOTS

Votmúli 1

Minjanúmer: 1920:1

Eldra númer:: 166214 208 - 10

Sérheiti: Ísólfskot

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Bæjarhóll

Staðsetning: X: 402496 Y: 380473

Lengd: 37 m **Breidd:** 18 m

Ástand: Illgreinanlegt

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Ábúð

Heimildamaður: Páll Lýðsson (0710362009)

Mynd 1. Bæjarhóllinn er ekki hér en þó greinlegur munur á honum og umhverfinu í kring og þéttur jarðvegur þar sem kotið stóð.

⁵² Túnakort [1917]. Votmúli Austurkot.

⁵³ Sunnlenskar byggðir II. Flóinn. 1981, bls. 338.

⁵⁴ Fasteignabók. 1932, bls. 13.

⁵⁵ Sunnlenskar byggðir II. Flóinn. 1981, bls. 338.

⁵⁶ Fasteignamat ríkisins. (Engin dags.) Landskrá fasteigna. Austurkot m/Ásakoti 166176. Sveitarfélagið Árborg.

Staðhættir: „... Ísólfskot. Engar heimildir eru fyrir því hvenær byggð var þar hafin en kotið stóð í heimatúninu eins og Snorrakot [166214-009]. Árið 1681 er hjáleigumaður í Votmúla er Ísólfur Jónsson heitir. Það nafn er það sjaldgæft að kotið getur vel dregið nafn af honum og þarf hann þó ekki að hafa verið frumbyggji þar. En Ísólfskot hlýtur lík örlög og Snorrakot, það fer í eyði 1702, nafnið týnist og virðist gjörsamlega gleymt mönnum er hjáleigur rísa aftur í Votmúlahverfinu.“⁵⁷ „Ísólfskot... byggð í heimatúni fyrir manna minni, hefur í auðn verið næstu 7 ár [í eyði frá 1702]... Þessa grasnyt brúkar heimajörðin... Ekki má hjer aftur byggja, nema til skaða heimajörðunni ...“⁵⁸ Í ræktuðu túni sem er í krikanum þar sem Lækjamóta- og Votmúlavegir mætast er lítill, ávalur og vel gróinn hóll, um 50 m NV af vegamótunum. Hann er um 300 m suður af íbúðarhúsinu í Lækjamótum [166196] og annað eins NA af útihúsum Austurkots [166176].

Lýsing: Þvermál hólsins er um 37 m frá norðri til suðurs og 18 m frá austri til vesturs. Hæð hans er 0,80 til 1 m. Hann er vel gróinn sama gróðri og í túninu í kring. Í hólnum sjást a.m.k. þrjár dældir sem hugsanlega eru mótaðar af veggjahleðslum undir sverðinum. Hóllinn er ekki hár en greinanlegur og er jarðvegur þar mikið þéttari en í kring. Mjög líklegt er að þarna hafi staðið hús og verið búið en greinilegt að það var ekki um langan tíma þar sem hóllinn er lágur.

Heimildaskrá:

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. II. bindi. Hið íslenska fræðafjelag, Kaupmannahöfn. Sögufélagið, Reykjavík: Ljósprentuð útgáfa 1981.

Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals). Páll Lýðsson skráði. Örnefnastofnun, Reykjavík.

⁵⁷ (Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót:1-2.)

⁵⁸ Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921, bls. 112.

Votmúli 1**Minjanúmer:** 1920:2**Eldra númer:** 166214 208 - 1**Sérheiti:** Vesturbær**Hlutverk:** Bústaður**Tegund:** Bæjarhóll**Staðsetning:** X: 402178 Y: 380309**Ástand:** Slæmt**Hættumat:** Mikil hættu**Hættuorsök:** Ábúð**Heimildamaður:** Páll Lýðsson (0710362009)**Staðhættir:** Núverandi Votmúlavegur liggur

yfir sunnanverðan bæjarhólinn frá vestri til austurs. Hann er 78 m norðan við núverandi íbúðarhús á Votmúla og 100 m NV af íbúðarhúsi í Austurkoti [166176-211].

Lýsing: Mesta þvermál hólsins er 80 m frá austri til vesturs en 60 m frá norðri til suðurs. Hæð hans er um 4 m. Í dag standa steinsteypt útihús á hólnum. Greinilegt er að þetta er bæjarhóll sem hefur haft búsetu í mörg hundruð ár. Allstaðar í kring um steypu útihúsin má greina grjót sem hefur verið í byggingum á hólnum. Greina má á stöku stað grjót sem mynda línu og eru leifar bygginga. Bygging þeirra útihúsa sem nú standa á hólnum hafa skemmt hann mikið.

Heimildaskrá:

Túnakort [1917]. Votmúli (vesturbær). Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Þjóðskjalasafn Íslands.

Mynd 2. Steypt fjárhús standa nú á gamla bæjarhólnum. Hraungrýti má greina um allan hólinn líklega úr húsum sem þar stóðu.

Votmúli 1**Minjanúmer 1920:3****Eldra númer:** 166214 208 - 21**Sérheiti:** Fagurhóll**Hlutverk:** Legstaður**Tegund:** Þjóðsaga**Staðsetning:** X: 402277 Y: 380375**Þvermál:** 11 x 12 m**Ástand:** Slæmt**Hættumat:** Mikil hætta**Hættuorsök:** Ábúð

Mynd 3. Fagurhóll þar sem Vöttur á að vera heygður.

Staðhættir: „Austan Litlaskurðar er Austurtún, fyrir austan bæinn en ofan vegar. Í því er Fagurhóll, beint í norður frá Austurkoti og rétt við túnmörkin á Austurkotstúninu. Sagt er að Vöttur sá er Votmúla byggði sé heygður þar. Gömul munnmæli herma að að reynt hafi verið að grafa í hólinn en ekki tekist því gröfurunum sýndist þá Votmúlabær standa í ljósum loga. Voru þeir ófúsir að hætta og sendu einn heim að slökkva eldinn en þá tók ekki betra við því nú fór að rjúka úr skóflunum. Var þá öllum greftri hætt en haugbúinn fékk að liggja í friði.“⁵⁹

Fagurhóll er 70 m í beina stefnu norður af íbúðarhúsi í Austurkoti, en um 300 suður af íbúðarhúsi í Lækjamótum. Austast í hólnum eru staurar fyrir rafmagnslínur. Stag frá staurnum er fest í hólinn.

Lýsing: Þvermál hólins er 11 x 12 m og hæð hans er um 1,35 m. Í honum vestanverðum stendur járnkrókur upp úr sverðinum en festing hans sést ekki. Miklu meiri gróðureyðing er á hólnum en umhverfis hann, líklega vegna ágangs hesta. Sá litli gróður sem er þar er sá sami og í túninu í kring. Hóllinn er mjög sérstakur og sker sig úr umhverfinu. Mögulega er þetta haugur en þetta gæti líka verið rústabunga. Allavega er mikilvægt að þessi hóll verði rannsakaður ef einhverjar framkvæmdir eru nálægt honum.

Heimildaskrá:

Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals). Páll Lýðsson skráði. Örnefnastofnun, Reykjavík.

⁵⁹ (Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót:6).

Votmúli 1**Minjanúmer:** 1920: 4**Hlutverk:** Túngarður**Tegund:** Garður**Staðsetning:** X: 380385 Y: 402318**Ástand:** Slæmt**Horfin:** Já

Staðhættir: Um 27 metra austur af Fagurhól og 74 m norð-austur af íbúðarhúsinu í Austurkoti er garðlag. Þarna er um að ræða túngarð Vestari Votmúla sem sést á túnakorti frá 1918. Girðing hefur greinilega tekið við af túngarðinum og hefur safnast bakki af sinu við girðinguna eins og gerist. Girðing er þarna í dag. Leifar af garðinum má hins vegar greina undir og við girðinguna.

Mynd 4. Á myndinni sést leifar af garðinum við girðinguna.

Nánari lýsing: Þar sem sést í garðinn er hann um 20-30 cm á hæð og er um 1-2 m á breidd. Á loftmyndum sést að garðurinn er aðeins ávalari en girðingin en hann er 205 m á lengd. Nýlega lagði Vegagerðin veg yfir hluta garðsins.

Votmúli 1**Minjanúmer:** 1920:5**Hlutverk:** Áveita**Tegund:** Handgrafinn skurður**Staðsetning:** X: 402301 Y: 380430

Staðhættir: „Austan *Litlaskurðar* er Austurtún, fyrir austan bæinn en ofan vegar. Í því er Fagurhóll, beint í norður frá Austurkoti og rétt við túnmörkin á Austurkotstúninu“.⁶⁰

Lýsing: Skurðurinn er ennþá nokkuð greinilegur á túninu norðan við gamla bæjarhólinn hann gróinn og orðin grunnur. Skurðurinn er um 1m á breidd og 190 m á lengd og liggur að lækjarfarvegi sem hefur eitt sinn runnuð í gegn um túnið og afmarkaði reyndar heimatún Vestri Votmúla.

Mynd 5. Litli skurður, gamall handgrafinn skurður í túni vesturbæjar í Votmúla.

Votmúli 1**Minjanúmer:** 1920:6**Hlutverk:** Óþekkt**Tegund:** rústabunga**Staðsetning:** X: 402336 Y: 3804400

Staðhættir: Á túngarði Votmúla er horn þar sem garðurinn tekur beygju frá stefnu sinni í norð-vestur og fer í norður. Þarna í horninu er lág bungu sem að öllum líkindum er rústabunga.

Mynd 6. Möguleg rústabunga í horni túngarðsins.

⁶⁰ (Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót:6).

Lýsing: Engin merki eru um byggingar á hólnum en hann stendur vel upp úr túninu og er þéttur af jarðvegi. Nokkrar líkur eru á að þetta sé rústabunga þó ekki sé hægt að fullyrða um það. Algennt var að fjárhús stæðu við túngarða. Einnig er ekki vitað hvar hjáleigan Snorrakot stóð.

Votmúli 1

Minjanúmer: 1920:7

Eldra númer: 166214 208 - 2

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Heimildamaður: Páll Lýðsson (0710362009)

Staðhættir: Á túnakorti sést að það hafa verið útihús vestan og örlítið norðan við núverandi útihús í Votmúla, sem standa á bæjarhólnum⁶¹

Lýsing: Þar sem útihúsin voru eru stór og mikil vel ræktuð og slétt tún, með tilheyrandi skurðum og girðingum en engin merki eru um tóftir á svæðinu.

Heimildaskrá:

Túnakort [1917]. Votmúli (vesturbær). Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Þjóðskjalasafn Íslands.

Votmúli 1

Minjanúmer 1920:8

Eldra númer: 166214 208 - 3

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Horfin: Já

Heimildamaður: Páll Lýðsson (0710362009)

Staðhættir: Á túnakorti sést að það hafa verið útihús vestan við núverandi útihús í Votmúla, sem standa á bæjarhólnum.

Lýsing: Þar sem útihúsin voru eru stór og mikil vel ræktuð og slétt tún, með tilheyrandi skurðum og girðingum og engin merki eru um tóftir á svæðinu.

⁶¹ (Túnakort).

Heimildaskrá:

Túnakort [1917]. Votmúli (vesturbær). Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Þjóðskjalasafn Íslands.

Votmúli 1

Minjanúmer: 1920:9

Eldra númer: 166214 208 - 20

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Heimild

Ástand: Slæmt

Horfin: Já

Staðhættir: „Fyrir norðan Votmúlabæinn er smáskurður er Litliskurður nefnist. Vestan hans er Bakvöllur, fyrir norðan og vestan bæinn, og nær hann vestur og norður að Votmúlakeldu en suður að Votmúlavegi. Fyrir norðan Litlaskurð og Bakvöll er Kóningsstykki. Það var ræktað er kóngurinn [Kristján X Danakonungur] kom til landsins árið 1930. Á Kóningsstykki eru líklegar bæjarrústir en með öllu gleymt hvaða bær eða kot hefur staðið þar.“⁶²

Lýsing: Hér er væntanlega átt við svæði sem er rétt vestan og norðan við núverandi útihúsi í Votmúla, sem standa á bæjarhólnum. Nú eru hér stór og mikil vel ræktað og slétt tún, með tilheyrandi skurðum og girðingum.

Ekki sjást nein ummerki um fornminjar á svæðinu.

Heimildaskrá:

Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals). Páll Lýðsson skráði. Örnefnastofnun, Reykjavík.

Utan svæðis**Votmúli 1**

Eldra númer: 166214 208 - 4

Sérheiti: Votmúli (Austurbær)

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Bæjarhóll

Staðsetning: X: 402170 Y: 380233

⁶² (Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót:6).

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hættu

Hættuorsök: Ábúð

Heimildamaður: Páll Lýðsson (0710362009)

Staðhættir: Nú stendur íbúðarhúsið í Votmúla á bæjarhólnum, þar sem Austurbærinn hefur væntanlega staðið (Túnakort).

Lýsing: Það sem eftir er af hólnum er um 22 m í þvermál frá austri til vesturs, en 23 m frá norðri til suðurs. Hóllinn er um 1 m að hæð. Á eða við bæjarhólinn hefur verið kálgarður [166214-017].

Heimildaskrá:

Túnakort [1917]. Votmúli (austurbær). Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Þjóðskjalasafn Íslands.

Utan svæðis

Votmúli 1

Eldra númer: 166214 208 - 5

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Þúst

Staðsetning: X: 402126 Y: 380012

Þvermál: 25 - 35 m

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hættu

Hættuorsök: Ábúð

Heimildamaður: Páll Lýðsson (0710362009)

Staðhættir: Á túnakorti sést útihús sunnan við bæjarhól Austurbæjar (Túnakort). Um 185 m SSV af íbúðarhúsinu í Votmúla og 153 m beint suður af brunni [166214-031] er lágur, aflíðandi vel gróinn hóll og gæti þar hafa verið útihús. Hann er 20 m vestur af hól sem hefur númerið 166214-030.

Lýsing: Hóllinn er í ræktuðu, sléttu túni og er með sama gróðri og túnið í kring. Í norðanverðum hólnum sést móta fyrir svolíttilli hvilft, sem gæti verið vísbending um rúst. Jafnvel gætu verið fleiri slíkar dældir í hólnum. Hæð hólins er um 1 m. Mesta lengd hans N-S er 35 m, en 25 m í A-V.

Heimildaskrá:

Túnakort [1917]. Votmúli (austurbær). Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Þjóðskjalasafn Íslands.

Utan svæðis**Votmúli 1****Eldra númer:** 166214 208 - 6**Hlutverk:** Útihús**Tegund:** Heimild**Staðsetning:** X: 402152 Y: 380263**Ástand:** Slæmt**Hættumat:** Mikil hætta**Hættuorsök:** Ábúð**Heimildamaður:** Páll Lýðsson (0710362009)

Staðhættir: Á túnakorti sést að það hefur verið útihús örfáum metrum vestan við matjurtagarð og bæjarhús Austurbæjar. Á túnbletti (þar sem hestum er beitt) um 25 m NA við núverandi íbúðarhús í Votmúla og 50 m suður af bæjarhól [001] er óregluleg steinþyrping, sem hugsanlega gætu verið leifar þessa útihúss. Þyrpingin er rétt norðan við gamla Votmúlavegin eins og hann sést á túnakorti, en það virðist móta fyrir honum þar sem hann liggur frá austri til vesturs í túnblettinum.

Lýsing: Einungis sjást nokkrir steinar í óreglulegri þyrpingu í grónu túni. Yfirleitt sést bara í koll steinanna. Milli steinanna eru einnig seinni tíma steypuklumpar.

Heimildaskrá:

Túnakort [1917]. Votmúli (austurbær). Sandvíkurhreppur, Árnessýsla.

Þjóðskjalasafn Íslands.

Utan svæðis**Votmúli 1****Eldra númer:** 166214 208 - 7**Hlutverk:** Mógröf**Tegund:** Heimild**Staðsetning:** X: 402048 Y: 380682**Ástand:** Slæmt**Heimildamaður:** Páll Lýðsson (0710362009)

Staðhættir: „Torfrista og stúnga næg.“ (ÁM II:110). „Ekki verður þar mór tekinn sökum vatns og leirforar.“ (ÁSS:66).

Lýsing: Um 400 m norður af bæjarhól vestur bæjar norðan við ræktað tún eru mógrafir. Þær eru grónar og eru á um 2800 m² svæði.

Heimildaskrá:

Árnessýsla. Sýslu- og sóknalýsingar Hins íslenska bókmenntafélags 1839-1843. 1979. Svavar Sigmundsson sá um útgáfuna. Sögufélag, Reykjavík.
Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. II. bindi. Hið íslenska fræðafjelag, Kaupmannahöfn. Sögufélagið, Reykjavík: Ljósprentuð útgáfa 1981.

Utan svæðis**Votmúli 1****Eldra númer:** 166214 208 - 8**Hlutverk:** Rista**Tegund:** Heimild**Staðsetning:** X: 402048 Y: 380682**Ástand:** Slæmt**Heimildamaður:** Páll Lýðsson (0710362009)**Staðhættir:** „Torfrista og stúnga næg.“ (ÁM II:110).**Lýsing:** Um 400 m norður af bæjarhól vestur bæjar norðan við ræktað tún eru mógrafir Þær eru grónar og eru á um 2800 m² svæði.**Heimildaskrá:**

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. II. bindi. Hið íslenska fræðafjelag, Kaupmannahöfn. Sögufélagið, Reykjavík: Ljósprentuð útgáfa 1981.

Utan svæðis**Votmúli 1 166214 208 - 9****Sérheiti:** Snorrakot**Hlutverk:** Bústaður**Tegund:** Heimild**Ástand:** Slæmt**Heimildamaður:** Páll Lýðsson (0710362009)**Staðhættir:** „Snorrakot hét önnur eyðihjáleigan árið 1709, „byggð í heimatúninu hér um fyrir 30 árum“ eða um 1680. Snorrakot hafði legið í eyði hartnær 15 ár er jarðabókin var rituð. Ekki verður þessa nafns síðan vart í jarðaskjölum Votmúla.“ (Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót:1).

„[Þessa grasnyt] brúkar heimajörðin ... Ekki má hjer heldur aftur byggja, nema heimajörðinni til rýrðar.“ (ÁM II:112).

Lýsing: Ekki er vitað hvar Snorrakot var.

Heimildaskrá:

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. II. bindi. Hið íslenska fræðafjelag, Kaupmannahöfn. Sögufélagið, Reykjavík: Ljósprentuð útgáfa 1981.

Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals). Páll Lýðsson skráði. Örnefnastofnun, Reykjavík.

Utan svæðis

Votmúli 1 166214 208 - 11

Sérheiti: Digravarða

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Ástand: Ómetið

Heimildamaður: Páll Lýðsson (0710362009)

Staðhættir: „Fremst á Votmúlamýri áttu allar jarðirnar sitt mýrarstykki og lágu þau öll fram að Hreppamannaskurði. Austast á mýrinni var Austurbæjarmýrin sem náði niður í hornmarkið Digrurvörðu [hornmark milli Votmúlatorfunnar, Hæringsstaða og Smjörðalatorfunnar].“ (Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót:4).

Ekki er vitað hvar Digravarða var og ólíklegt er að ummerki um hana finnist.

Heimildaskrá:

Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals).

Páll Lýðsson skráði. Örnefnastofnun, Reykjavík.

Utan svæðis

Votmúli 1 166214 208 - 12

Sérheiti: Sturla

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Staðsetning: X: 403170 Y: 379569

Ástand: Ómetið

Heimildamaður: Páll Lýðsson (0710362009)

Staðhættir: „Vesturbæjarengjar tóku við fyrir ofan Austurbæjar- og Norðurkotsmýrar og voru engjamörkin um þessa hóla: Úr Votmúlaskurði um Þrívörður [166214-013] í Engjahól. Það var hornmark í vestri og var nú tekin stefnan í norður, fyrst gegnum vörðu, er Sturla nefndist en þaðan beint í Stráka við Kaldaðarnesskurð.“ (Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót:5).

Lýsing: Staðsetning er ekki alveg örugg en Sturla er nokkurn vegin þar sem GPS-punktur var tekinn að sögn Páls Lýðssonar sem var með í för. Sturla er við Sturlakompur í Vesturbæjarengjum. Þar eru fimm skurðir með litlu millibili suður af Kaldaðarnesskurði.

Heimildaskrá:

Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals).

Páll Lýðsson skráði. Örnefnastofnun, Reykjavík.

Utan svæðis

Votmúli 1 166214 208 - 13

Sérheiti: Þrívörður

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Heimild

Ástand: Ómetið

Heimildamaður: Páll Lýðsson (0710362009)

Staðhættir: „Vesturbæjarengjar tóku við fyrir ofan Austurbæjar- og Norðurkotsmýrar og voru engjamörkin um þessa hóla: Úr Votmúlaskurði um Þrívörður í Engjahól. Það var hornmark í vestri og var nú tekin stefnan í norður, fyrst gegnum vörðu, er Sturla nefndist en þaðan beint í Stráka [sem er varða] við Kaldaðarnesskurð.“ (Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót:5).

Lýsing: Ekki er vitað hvar Þrívörður voru og ólíklegt er að ummerki um þær finnist því grafnir hafa verið stórir skurðir á svæðinu.

Heimildaskrá:

Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals).

Páll Lýðsson skráði. Örnefnastofnun, Reykjavík.

Utan svæðis**Votmúli 1 166214 208 - 14****Hlutverk:** Varnargarður**Tegund:** Stífla**Staðsetning:** X: 402842 Y: 379298**Hleðsluhæð:** 40-50 cm**Lengd:** 1000 m**Breidd:** 60-100 cm**Ástand:** Slæmt**Hættumat:** Mikil hætta**Hættuorsök:** Ábúð**Heimildamaður:** Páll Lýðsson (0710362009)

Staðhættir: Garður til varnar því að vatn flæði inn á engjar er á svæði norðan við Kaldaðarnesskurð og austan Stebbaskurðar. Vestasti og nyrsti hluti hans er um 50 m fyrir austan íbúðarhús Austurkots.

Lýsing: Næst Austurkoti sést vel steinahleðsla í garðinum. Þar er 25 m langur garðhluti sem liggur frá suðri til norðurs og nyrst beygir hann beint í austur á 30 m kafla. Lengsti hluti (350 m) garðsins liggur suð-austur frá Austurkoti. Þar er kröpp beygja í suður og er sá hluti 250 m langur. Út frá þessum hluta eru tveir minni garðar. Annar hefst um 100 m frá nyrsta punkti langa garðsins og liggur í suð-austur og er 60 m. Hinn hefst 70 m sunnar. Hann er 290 m og liggur fyrst í vestur og tekur síðan sveig í suðurátt. Fyrir miðjum þessum garði var GPS-punkturinn tekinn. Við suðurenda langa garðsins myndast nokkurs konar hringur sem er 8 x 11 m í þvermál. Garðurinn er talsvert gróinn og útflattur.

Utan svæðis**Votmúli 1 166214 208 - 15****Sérheiti:** Vestastahús**Hlutverk:** Beitarhús**Tegund:** Tóft**Staðsetning:** X: 402004 Y: 379061**Hleðsluhæð:** 100 - 155 cm**Lengd:** 19,5 m**Breidd:** 8 m**Ástand:** Sæmilegt

Hættumat: Mikil hættu

Hættuorsök: Ábúð

Heimildamaður: Páll Lýðsson (0710362009)

Staðhættir: „Votmúlarimar eru fyrir vestan og norðan Vesturbæjarmýri í horninu upp að Kaldaðarnesskurði og Jórvíkurmörkum. Þar suður undir flóðgörðum voru tvö beitarhús frá Votmúla: Vestastahús alveg vestur við mörk, það er nú á brott, og Miðhús [016] allmiklu austar. Þar eru nú fjárhús Þorvarðar Þórðarsonar.“ (Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót:5). Tóft beitarhússins er 100 m vestur af rétt nr. 166214-026 í beina stefnu suður af vesturenda Ingólfsfjalls, suður af Jórvíkurbænum. Hún er um 60 m austan við Jórvíkurmörk. Tóftin er 50 m suður af tóft nr. 166214-027.

Lýsing: Í kringum tóftina er minna um þúfur enn annars staðar í túninu. Þar er grasið nú grænna en umhverfið. Jafnframt eru fíflar og sóleyjar í og við tóftina. Hleðslan er 1,55 m þar sem hún er hæst. Veggirnir eru með 5 umför með streng á milli. Í garða sem er fyrir miðju eru 3 umför steina. Þessi garði er um 1 m að breidd. Í norðurenda hefur líklega verið hlaða, því garðinn nær ekki alveg út í þann enda. Inngangur er fyrir miðjum suðurenda. Innanmál tóftarinnar er um 4 x 15 m.

Heimildaskrá:

Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals).

Páll Lýðsson skráði. Örnefnastofnun, Reykjavík.

Utan svæðis

Votmúli 1 166214 208 - 16

Sérheiti: Miðhús

Hlutverk: Beitarhús

Tegund: Tóft

Staðsetning: X: 402302 Y: 379307

Hleðsluhæð: 1 m

Lengd: 10 m

Breidd: 8 m

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hættu

Hættuorsök: Ábúð

Heimildamaður: Páll Lýðsson (0710362009)

Staðhættir: „Votmúlarimar eru fyrir vestan og norðan Vesturbæjarmýri í horninu upp að Kaldaðarnesskurði og Jórvíkurmörkum. Þar suður undir flóðgörðum voru tvö beitarhús frá

Votmúla: Vestastahús [166214-015] alveg vestur við mörk, það er nú á brott, og Miðhús allmiklu austar. Þar eru nú fjárhús Þorvarðar Þórðarsonar.“ (Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót:5).

Vegur, sem liggur suður frá stóru og nýlegu hesthúsi Votmúla, endar u.þ.b. við Miðhús og eru húsin austan við hann. Húsið stendur í Votmúlamýri.

Lýsing: Í dag stendur ónýtt útihús klætt bárujárnri þar sem Miðhús [016] voru, og er það um 10 x 8 m á stærð. Um 1 m vestan við húsið er gömul hleðsla um 12 m löng og 2 m breið. Hún er um 1 m þar sem hún er hæst. Hún er grasi gróin og fallin að einhverju leyti þó það sjái í hleðslustein.

Heimildaskrá:

Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals).

Páll Lýðsson skráði. Örnefnastofnun, Reykjavík.

Utan svæðis

Votmúli 1 166214 208 - 17

Hlutverk: Kálgarður

Tegund: Garðlag

Staðsetning: X: 402170 Y: 380233

Lengd: 6 m

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hættu

Hættuorsök: Ábúð

Heimildamaður: Páll Lýðsson (0710362009)

Staðhættir: „Átti þá Austurbærinn allt túnið fyrir sunnan veg og nefndist það Framtún. ...

Náði Framtún Austurbæjar vestur að smáskurði er gengur frá bæjarkálgarði í Votmúla fram eftir.“ (Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót:5). Kálgarður þessi hefur líklega verið í vestanverðum bæjarhól Austurbæjar [166214-004], þar sem íbúðarhús Votmúla stendur nú.

Lýsing: Það sem eftir er af hólnum er um 22 m í þvermál frá austri til vesturs, en 23 m frá norðri til suðurs. Nú er hóllinn um 1 m að hæð. Það sést votta fyrir hleðslu sem liggur samsíða húsinu, í um 5 metra fjarlægð frá vesturvegg þess. Nú eru um 6 m eftir af hleðslunni, en hluti hennar hefur líklega eyðilagst þegar gerður var grunnur að palli við húsið. Hún liggur í sveig að húsinu. Þessi hleðsla gæti verið gamli kálgarðsveggurinn.

Heimildaskrá:

Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals).

Páll Lýðsson skráði. Örnefnastofnun, Reykjavík.

Utan svæðis**Votmúli 1 166214 208 - 18****Sérheiti:** Engjavegur**Hlutverk:** Leið**Tegund:** Heimild**Staðsetning:** X: 401841 Y: 380011**Ástand:** Slæmt**Horfin:** Já**Heimildamaður:** Páll Lýðsson (0710362009)

Staðhættir: "Vestan [við] Framtún er nýrækt sem öll myndi tilheyra Vesturbænum ef sú skipting væri enn höfð á. Óskýrt stykki er næst fyrir vestan Syðra-Framtún. Þar fyrir vestan er stykki sem Ósómi nefnist...Vestan við Ósóma er Engjavegur..." (Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót:6).

Lýsing: Hér er væntanlega átt við svæði sem er vestan við stórt og nýlegt hesthús í Votmúla og nær vestur að Jórvíkurskurði og er fyrir sunnan Kaldaðarnesskurð. Nú eru hér stór og mikil vel ræktuð og slétt tún, með tilheyrandi skurðum og girðingum. Ekki sjást nein ummerki um veg á svæðinu. Engjavegur hefur verið á svipuðum stað og Álftaflóðsvarða [166214-019] og er GPS-punkturinn því sá sami.

Heimildaskrá:

Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals).

Páll Lýðsson skráði. Örnefnastofnun, Reykjavík.

Utan svæðis**Votmúli 1 166214 208 - 19****Sérheiti:** Álftaflóðsvarða**Hlutverk:** Landamerki**Tegund:** Heimild**Staðsetning:** X: 401841 Y: 380011**Ástand:** Slæmt**Horfin:** Já

Staðhættir: „Vestan við Ósóma er Engjavegur [166214-018] og vestan hans fyrir framan svonefnda Framkeldu er Kríutangi, slétt tún og lágt. Nær það í odda allt fram að Álftarflóði í Jórvíkurmörkum en við flóðið er Álftaflóðsvarða, þar sem stefnunni úr Kerhól í Gölt hnikar örlítið til. Annað og eldra nafn á þessu hornmarki er Fuglstapaþúfa, svo sem eldri landamerkjaskráin sýnir.“ (Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, 6). Þessi varða hefur væntanlega verið þar sem

Jórvíkur- og Kaldaðarnesskurðir skerast á landamörkum Votmúla og Jórvíkur um 300 m vestan við nýtt hesthús í Votmúla.

Lýsing: Engin merki sjást um þessa vörðu í dag og líklegt er að hún hafi eyðilagst þegar umræddir skurðir voru gerðir. Hún hefur verið á svipuðum slóðum og Engjavegur og er GPS-punktur þessara tveggja örnefna sá sami.

Heimildaskrá:

Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals).

Páll Lýðsson skráði. Örnefnastofnun, Reykjavík.

Utan svæðis

Votmúli 1 166214 208 - 22

Sérheiti: Votmúlastekkur

Hlutverk: Stekkur

Tegund: Tóft

Staðsetning: X: 402414 Y: 381320

Hleðsluhæð: 40 cm

Lengd: 5 m

Breidd: 4 m

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Ábúð

Heimildamaður: Eiríkur Rúnar Guðmundsson (1204607819)

Staðhættir: Stekkur er uppi á litlum grónum hól. Hann er um 50 m SSA frá húsinu Sóley, um 150 m norður af tipp frá Selfossbæ og í beina stefnu vestur frá Dísarstöðum.

Lýsing: Nú sést aðeins móta fyrir tveimur veggjum stekkjans, norður- og vesturvegg. Sennilega hefur stekkurinn verið ferkantaður. Gróður er sá sami og umhverfis hann, þ.e. gras og mosi, sem getur bent til þess að hann mjög gamall. Auk þess eru hleðslurnar mjög sokknar, sem eru vísbending um háan aldur. Mesta hæð hleðslu er einungis 40 cm. Innanmál stekkjans er 3,9 x 3,0 m. Utanmál er 5,0 x 4,0 m. Varða hefur verið hlaðin í miðju stekkjans [166214-032].

Utan svæðis

Votmúli 1 166214 208 - 23

Hlutverk: Fjárhús

Tegund: Tóft

Staðsetning: X: 402544 Y: 379334

Hleðsluhæð: 50 - 150 cm

Lengd: 17 m

Breidd: 7 m

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Ábúð

Staðhættir: Um 250 m austur af Miðhúsum [166214-016] og u.þ.b. 150 m vestur af landamerkjaskurði Austurkots og Votmúla eru fjárhús.

Lýsing: Fjárhústóftin stendur vel og má sjá heila hleðslur í henni en aðallega í vesturvegg hennar, sem er heillegastur. Þar er hleðslan allt að 1,5 m á hæð. Tóftin liggur norður-suður og er inngangurinn í suður. Einhverskonar aðhald er fast norðan við tóftina. Mosi og gras vex á og í tóftinni en það er sami gróður og í umhverfinu í kring. Að innanmáli er tóftin tæplega 6 x 3 m á stærð og að utan 10,5 x 7 m. Aðhaldið norðan við tóftina er að innanmáli 5 x 4 m og að utan 7 x 6 m. Í heildina er því mesta utanmál tóftarinnar um 17 x 7 m.

Utan svæðis

Votmúli 1 166214 208 - 24

Sérheiti: Kerhóll

Hlutverk: Landamerki

Tegund: Varða

Staðsetning: X: 401599 Y: 381401

Ástand: Gott

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Ábúð

Staðhættir: „... Rétt fyrir ofan Votmúlatún, að sjá í Kerhól, hornmark Votmúla gagnvart Selfossi, Björk og Jórvík.“ (Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót:7). Um 12 m vestur af reiðvegi við Hólahverfi á Selfossi er hornmarkið Kerhóll.

Lýsing: Kerhóll er lítill, aflíðandi hóll. Á miðjum hólnum stendur gamall rafmagnsstaur.

Heimildaskrá:

Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals). Páll Lýðsson skráði. Örnefnastofnun, Reykjavík.

Utan svæðis**Votmúli 1 166214 208 - 25****Sérheiti:** Gráhella/Grásteinn**Hlutverk:** Landamerki**Tegund:** Varða**Staðsetning:** X: 402367 Y: 381492**Ástand:** Gott**Hættumat:** Mikil hættu**Hættuorsök:** Ábúð

Staðhættir: „Þá er rétt að geta annars hornsmarks Gráhellu eða Grásteins sem er hornmark gagnvart Selfossi og Smjörðalatorfu.“ (Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót:7). Hornmarkið er óunninn náttúrusteinn. Hann er 100 m norður af íbúðarhúsinu Sóley, en um 300 m norður af tipp í túni Lækjamóta. Hann er um 300 m SSA af Sunnulækjarskóla á Selfossi. Steinninn stendur við staur á girðingu sem skilur að landareign Lækjamóta og Selfoss. Frá Lækjamótaveginum liggur girðingin nánast í V-A, en við sveran staur sem Grásteinn stendur við breytir girðingin um stefnu og sveigir aðeins í norður.

Lýsing: Hæð steinsins er um 1,20 m en mesta umfang hans er um 1,5 x 0,5 m. Hann er mosavaxinn. Umhverfis steinninn er mjög þýft, en mikið af hraungrýti stendur upp úr sverðinum. Austan við steinninn hefur verið steipt niður járnör (líklega fastmerki).

Heimildaskrá:

Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals). Páll Lýðsson skráði. Örnefnastofnun, Reykjavík.

Utan svæðis**Votmúli 1 166214 208 - 26****Hlutverk:** Rétt**Tegund:** Tóft**Staðsetning:** X: 402175 Y: 379160**Hleðsluhæð:** 40 cm**Lengd:** 6 m**Breidd:** 5,5 m**Ástand:** Slæmt**Hættumat:** Mikil hættu

Hættuorsök: Ábúð

Staðhættir: Tóft er 100 m austur af Vestasta húsum [166214-015] og 100 m suður af tanningahúsi í Votmúla.

Lýsing: Tóftin liggur frá norði til suðurs og ekki verður betur séð en um sé að ræða rétt með tveimur dilkum, sá nyrði eilítið stærri (2,5 x 3,0 m) en sá syðri (1,5 x 3,0 m) og gengt á milli þeirra. Ekki er hægt að átta sig á hvar hlið hefur verið inn í réttina. Vel sést móta fyrir hleðslu úr hraungrýti þó hún sé lág, um 40 cm. Þýft er í og við tóftina, grasi gróið með mosa- og lyngívafi.

Utan svæðis**Votmúli 1 166214 208 - 27**

Hlutverk: Fjárhús

Tegund: Tóft

Staðsetning: X: 401972 Y: 379122

Hleðsluhæð: 40 cm

Lengd: 7 m

Breidd: 3,5 m

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Ábúð

Staðhættir: Um 50 m norður af Vestastahúsi [166214-015] er tóft, sem líklega eru leifar einhvers konar aðhalds eða lítills fjárhúss.

Lýsing: Tóftin liggur frá norðri til suðurs og eru veggir hennar mjög útflettir, þannig að þó utanmál tóftarinnar sé 3 x 6,5 m er innanmál einungis 1 x 2 m og jafnvel má greina tvo næstum jafnstóra dilka, sem gengt er á milli. Vel sést móta fyrir hleðslu úr hraungrýti þó hún sé lág, um 40 cm. Mikið mosavaxið hraungrýti er einnig inni í tóftinni. Tóftin er í þýfðu, grasi vöxnu túni og grasi gróið er inni í tóftinni.

Utan svæðis**Votmúli 1 166214 208 - 28**

Hlutverk: Rétt

Tegund: Tóft

Staðsetning: X: 402218 Y: 379325

Lengd: 21 m

Breidd: 8 - 12 m

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Ábúð

Heimildamaður: Páll Lýðsson (0710362009)

Staðhættir: Í Votmúlarimum er tóft, um 70 m vestur af Miðhúsum [166214-016] og um 150 m norður af tóft nr. 166214-026. Tóftin er í þýfðu túni, sem nýtt er sem beutiland (2005).

Lýsing: Vel sést móta fyrir hleðslu, tveimur umförum á stöku stað. Tóftin er gróin að innan með sama gróðri og umhverfis, en svolítið sléttari. Tóftin er nokkurn veginn ferköntuð, en mjókkar þó svolítið í norðurendanum. Út frá suðurenda virðast ganga tveir stuttir veggir. Við suð-vestur-horn er sérstök kró, sem er næstum hornréttur ferningur. Hugsanlega hefur verið hlið milli krónna á suðurvegg við hlið þeirra minni. Hlið inn í minni krónna er líklega á suðurvegg.

Utan svæðis

Votmúli 1 166214 208 - 29

Hlutverk: Útihús

Tegund: Tóft

Staðsetning: X: 402516 Y: 379404

Lengd: 5 m

Breidd: 4 m

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Ábúð

Heimildamaður: Páll Lýðsson (0710362009)

Staðhættir: Tóft er 300 m beint austur af Miðhúsum [166214-016], 50 m norður af rúst nr. 166214-023. Hún er í miðju þýfðu túni.

Lýsing: Tóftin er mjög hrunin, en greinilegastur er vesturveggurinn. Þetta gæti verið lambakró eða hlaða við fjárhúsið. Steinarnir í hleðslunni eru mosavaxnir og eru talsvert dreifðir í kring. Hæst er hleðslan um 50 m.

Utan svæðis

Votmúli 1 166214 208 - 30

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Þúst

Staðsetning: X: 402179 Y: 380049

Þvermál: 30 m

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Ábúð

Staðhættir: Um er að ræða aflíðandi, sléttan hól í grónu túni um 185 m suður af núverandi íbúðarhúsi í Votmúla í beina stefnu norður af Miðhúsum [166214-016], sem eru í um 750 m fjarlægð. Hóllinn er um 153 m suður af brunni nr. 166214-031.

Lýsing: Sami gróður er á hólnum og í ræktuðu túninu í kringum hann. Þvermál hans er um 30 m í SN, en 25 í AV. Hann er um 1 m að hæð. Í hólnum sunnanverðum sést móta fyrir dæld sem er um 5 x 6 m, sem gæti verið merki um tóft.

Utan svæðis

Votmúli 1 166214 208 - 31

Hlutverk: Brunnur

Tegund: Brunnur

Staðsetning: X: 402158 Y: 380200

Þvermál: 1,5 m

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Ábúð

Staðhættir: Brunnur er um 24 m SV af núverandi íbúðarhúsi í Votmúla og um 150 m norður af þúst nr. 166214-030. Stórt hesthús er um 50 m vestan við brunninn.

Lýsing: Brunnurinn er hola í sléttu, grónu túni, en í kringum holuna sést að hlaðið hefur verið í kringum brunninn, en sú hleðsla er nú að mestu leyti hrúin ofan í hann. Á milli þessara steina sést að brunnurinn hefur verið styrktur að innan með hleðslu og jafnvel líka tréverki. Brunnurinn er 1,5 í þvermál, en ekki er hægt að átta sig á dýpt hans vegna hrúns ofan í hann.

Utan svæðis

Votmúli 1 166214 208 - 32

Hlutverk: Varða

Tegund: Varða

Staðsetning: X: 402414 Y: 381320

Þvermál: 2,2 x 1,8 m

Hleðsluhæð: 25 cm

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hættu

Hættuorsök: Ábúð

Heimildamaður: Eiríkur Rúnar Guðmundsson (1204607819)

Staðhættir: Inni í Votmúlastekk [166214-022] eru leifar vörðu. Tilgangur vörðunnar á þessum stað er ekki ljós.

Lýsing: Varðan er fallin og er mesta þvermál hennar 2,20 x 1,80 m. Hleðsluhæð er mest 25 cm. Hún er mosagróin, svo líklegt er að talsvert langt er síðan hún hrundi.

Utan svæðis

Austurkot m/Ásakoti 166176 - 5

Sérheiti: Ásakot

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Bæjarhóll

Staðsetning: X: 402477 Y: 380070

Þvermál: 6 x 7 m

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hættu

Hættuorsök: Ábúð

Staðhættir: Í útjaðri Austurkotstúnsins [166176-211] (SB II:339). „Ásakot, eyðihjáleiga, byggð í fyrstu hjer um fyrir 30 árum, og varaði byggðin inn til næstu 5 ára. ... Þessa grasnyt brúkar heimajörðin og er henni áður talin. Ekki má hjer aftur byggja, nema til rýrðar heimajörðunni.“ (ÁM II:111-112). „Ásgrímur Arngrímsson er hjáleigumaður í Votmúla árið 1703, líklegt er að kotið beri nafn hans, þar sem byggð var ekki eldri þar.“ (Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót:1). Bæjarhóllinn er um 300 m SA af núverandi bæjarstæði Austurkots og um 60 m SV af skeiðvelli sem tilheyrir Austurkoti. Útihús Ásakots [002] eru um 110 m suður af bæjarhólnum.

Lýsing: Gróður hólsins er aðeins blómlegri en umhverfis, en gróðurfar svipað. Dæld er nokkurn veginn í miðjum hólnum, sem gæti bent til tóftar. Þessi dæld er um 1,5 x 2 m í þvermál. Hæð hólsins er um 160 m. Syðst í hólnum stendur stór steinn, sem er líklega minningarmark um hest.

Heimildaskrá:

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921. Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. II. bindi. Hið íslenska fræðafjelag, Kaupmannahöfn. Sögufélagið, Reykjavík: Ljósprentuð útgáfa 1981.

Sunnlenskar byggðir II. Flóinn. 1981. Ritnefnd: Oddgeir Guðjónsson, Jón Guðmundsson og Júlíus Jónsson. Búnaðarsamband Suðurlands, (án útgáfust.).

Túnakort [1917]. Ásakot. Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Þjóðskjalasafn Íslands, Reykjavík.

Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. (Án ártals). Páll Lýðsson skráði. Örnefnastofnun, Reykjavík.

Utan svæðis

Austurkot m/Ásakoti 166176 - 6

Sérheiti: Ásakot

Hlutverk: Útihús

Tegund: Tóft

Staðsetning: X: 402537 Y: 379970

Hleðsluhæð: 50-70 cm

Lengd: 6 m

Breidd: 3,5 - 6,5 m

Ástand: Slæmt

Hættumat: Mikil hætta

Hættuorsök: Ábúð

Staðhættir: „Í túninu suðaustur af Austurkoti stóð Ásakot. Þar eru nú fjárhús frá Austurkoti en bærinn hefur verið rifinn smátt og smátt.“ (Ö-Votmúli, Austurkot og Lækjamót:7). Á túnakorti Ásakots sjást þrjú útihús. Tóft sem er uppi á smá hól 110 m suður af bæjarhól Ásakots [166176-001] og um 170 m SV af skeiðvelli, sem tilheyrir Austurkoti, gæti verið eitt þeirra. Miðhús [166214-016] í landi Votmúla eru um 700 m SV af tóftinni.

Lýsing: Líklega er hér um fjárhús að ræða, sem skiptist í fjárhús og hlöðu. Innanmál fjárhússins er um 1 x 3,5 m.

Hin meinta hlaða er við suðurvegg fjárhússins.

Fjárhústóftin liggur frá SV til NA, en hlaðan liggur í N-S með inngangi að sunnanverðu. Innanmál hennar er 1 x 2,5 m. Í norðurvegg hennar sjást greinilegar hleðslur, 3 umför, en ekki sést móta fyrir streng.

Í NA-vegg fjárhússins eru greinilegar hleðslur, mest 5 umför um 1 m að hæð. Ekki er mikill mosavöxtur í hleðslunni og ekki sést móta fyrir inngangi í fjárhúsið.

Heimildaskrá:

Túnakort [1917]. Ásakot. Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Þjóðskjalasafn Íslands, Reykjavík.

Utan svæðis**Austurkot m/Ásakoti 166176 - 7**

Sérheiti: Ásakot

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Ástand: Slæmt

Horfin: Já

Staðhættir:

Á túnakorti, sem líklega var teiknað árið 1917, sjást þrjú útihús í Ásakoti. Ekki er vitað með vissu hvar þau voru, því ekki er hægt að átta sig á áttum kortsins þar sem norðurátt er ekki sýnd á því. Eitt þeirra er væntanlega tóft nr. 166176-002, en ekki fundust ummerki um fleiri útihús.

Heimildaskrá:

Túnakort [1917]. Ásakot. Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Þjóðskjalasafn Íslands, Reykjavík.

Utan svæðis**Austurkot m/Ásakoti 166176 - 8**

Sérheiti: Ásakot

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Ástand: Slæmt

Horfin: Já

Staðhættir:

Á túnakorti, sem líklega var teiknað árið 1917, sjást þrjú útihús í Ásakoti. Erfitt er að átta sig á staðsetningu þeirra því áttir eru ekki sýndar á kortinu. Eitt þeirra er væntanlega tóft nr. 166176-002, en ekki fundust ummerki um fleiri útihús.

Utan svæðis

Austurkot m/Ásakoti 166176 - 1

Sérheiti: Austurkot

Hlutverk: Bústaður

Tegund: Bæjarstæði

Staðsetning: X: 402265 Y: 380307

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Heimildamaður: Páll Lýðsson (0710362009)

Staðhættir:

„Nafnið Austurkot má rekja aftur til ársins 1835 en hjáleigan sjálf á sér lengri aðdraganda. Nokkur næstu ár á undan hét jörðin Oddskot ... og enn fyrr er maður nokkur talinn fæddur í Oddskoti í Votmúlahverfi (1777). Skýrslur um tjón af völdum jarðskjálftanna 1784 telja Nýjakot hjáleigu í Votmúlahverfinu. Er það sennilegast sami jarðhlutinn, allir aðrir voru þá í byggð en síðan fellur niður búseta í Nýjakoti uns Oddskot kemur til sögunnar um 1820.“ (SB II:339).

Á túnakorti, sem líklega er teiknað 1917, sést að matjurtagarður hefur verið við hlið bæjarins (Túnakort).

Lýsing:

Ekki er nákvæmlega vitað hvar bæjarstæði Austurkots var, en mjög líklegt er að það hafi verið á því svæði þar sem nú (2005) er íbúðarhúsið í Austurkoti og stórt hesthús.

Það eru engin merki um bæjarhól né íbúðarhúsið sjáanleg.

Heimildaskrá:

Sunnlenskar byggðir II. Flóinn. 1981. Ritnefnd: Oddgeir Guðjónsson, Jón Guðmundsson og Júlíus Jónsson. Búnaðarsamband Suðurlands, (án útgáfust.).

Túnakort [1917]. Votmúla Austurkot, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla.
Þjóðskjalasafn Íslands, Reykjavík.

Utan svæðis

Austurkot m/Ásakoti 166176 - 2

Sérheiti: Austurkot

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Staðhættir:

Á túnakorti, sem líklega var teiknað árið 1917, sjást tvö útihús í Austurkoti. Erfitt er að átta sig á staðsetningu þeirra því áttir eru ekki sýndar á kortinu. En allir líklegir staðir eru nú ræktuð tún og engin ummerki um útihúsin sjást.

Heimildaskrá:

Túnakort [1917]. Votmúla Austurkot, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla.
Þjóðskjalasafn Íslands, Reykjavík.

Utan svæðis

Austurkot m/Ásakoti 166176 - 3

Sérheiti: Austurkot

Hlutverk: Útihús

Tegund: Heimild

Ástand: Ómetið

Horfin: Já

Staðhættir: Á túnakorti, sem líklega var teiknað árið 1917, sjást tvö útihús í Austurkoti. Erfitt er að átta sig á staðsetningu þeirra því áttir eru ekki sýndar á kortinu. En allir líklegir staðir eru nú ræktuð tún og engin ummerki um útihúsin sjást.

Heimildaskrá:

Túnakort [1917]. Votmúla Austurkot, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla.
Þjóðskjalasafn Íslands, Reykjavík.

Utan svæðis**Austurkot m/Ásakoti 166176 - 4****Sérheiti:** Austurkot**Hlutverk:** Matjurtagarður**Tegund:** Heimild**Ástand:** Ómetið**Horfin:** Já**Staðhættir:** Á túnakorti, sem líklega var teiknað árið 1917, sést að það hefur verið matjurtagarður við bæjarhúsin.**Lýsing:** Ekki sjást nein ummerki um þennan matjurtagarð.**Heimildaskrá:**

Túnakort [1917]. Votmúla Austurkot, Sandvíkurhreppur, Árnessýsla.

Þjóðskjalasafn Íslands, Reykjavík.

NIÐURSTAÐA

Innan deiliskipulagssvæðisins voru 6 minjar skráðar sem sjáanlegar eru á yfirborði og tvær sem vitað var um staðsetningu á en eru horfnar. Miðað við fyrirliggjandi upplýsingar er bæjarhóll Ísólfskots [1920:1] Túngarður [1920:4] rústabunga[1920:6] og handgrafinn skurðður [1920:5] innan deiliskipulagssvæis en ekki innan byggingareita og ættu því ekki að vera í hættu.

Bæjarhóll Votmúla [1920-2] og Fagurhóll [1920-3] sem mögulega er legstaður lenda ekki innan byggingareita. Æskilegt er að merkja minjarnar innan deiliskipulagssvæðis og gera framkvæmdaraðilum viðvart um minjar innan hvers reits.

Heimildaskrá

Árnessýsla. *Sýslu- og sóknalýsingar hins íslenska bókmenntafélags 1839-1843*. 1979. Svavar Sigmundsson sá um útgáfunu. Sögufélag, Reykjavík.

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1921. *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalíns. II. bindi*. Hið íslenska fræðafjelag, Kaupmannahöfn. Sögufélagið, Reykjavík: Ljósprentuð útgáfa 1981.

Bjarni Harðarson. 2001. *Landið, fólkíð og þjóðtrúin. Kortlagðir álagablettir og byggðir trölla, álfa, drauga, skrímsla og útilegumanna í Árnesþingi*. Sunnlenska bókaútgáfan, Selfossi.

Fasteignabók. 1932. Fjármálaráðuneytið, Reykjavík.

Fasteignamat ríkisins. (Engin dags.). *Landskrá fasteigna. Votmúli Sveitarfélagið Árborg*. Sótt 19.8. 2004 af <http://www.fmr.is/>

Halldór Gestsson og Páll Lýðsson. *Ábúendatal Árnessýslu frá 1703 til ca. 2000*. Handrit í eigu höfunda.

Johnsen, J. 1847. *Jarðatal á Íslandi*. J. Johnsen, Kaupmannahöfn.

Manntal á Íslandi árið 1703. 1924-1947. Tekið að tilhlutan Árna Magnússonar og Páls Vídalín. Hagstofa Íslands, Reykjavík.

Manntal 1729 í þremur sýslum. 1924-1947. Tekið saman af Hans Oluf Hansen.

Viðauki við Manntal á Íslandi 1703. Hagstofa Íslands, Reykjavík.

Manntal á Íslandi 1801. Suðuramt. 1978. Ættfræðifélagið, Reykjavík.

Manntal á Íslandi 1816. 1947-1974. Ættfræðifélagið, Akureyri og Reykjavík.

Ný jarðabók fyrir Ísland. [Ártal vantar]. Samin eptir tilskipun 27. maímánaðar 1848 og allramildilegast staðfest með tilskipun 1. aprílmánaðar 1861. Prentað í J. H. Schultz's prentsmiðju, Kaupmannahöfn.

Páll Lýðsson. [ártal vantar]. *Votmúli, Austurkot og Lækjamót*. Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Örnefnastofnun.

Sunnlenskar byggðir II. Flóinn. 1981. Ritnefnd: Oddgeir Guðjónsson, Jón Guðmundsson og Júlíus Jónsson. Páll Lýðsson bjó til prentunar. Búnaðarsamband Suðurlands, (án útgáfust.).

Túnakort [1917]. *Votmúli (austurbær)*. Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Þjóðskjalasafn Íslands.

Túnakort [1917]. *Votmúli (vesturbær)*. Sandvíkurhreppur, Árnessýsla. Þjóðskjalasafn Íslands.

Upplýsingakerfið Sarpur. Fornleifaskrá. 166214-208 Votmúli 1. Þjóðminjasafn Ísland.

Kort

